

2008. AASTA ILMA MEENUTADES

Noppeid ajalahtedes Postimees ja Maaleht avaldatud lugudest. Autor Ain Kallis.

NÄÄRIKUU OLI APRILLITAV

2008. aasta esimese kümne päeva kohta ei saa öelda laidusõnu – püsis enam-vähem normikohane ilm. Dekaaadi ja ka kogu näärikuu kõige külmemaks päevaks oli viies kuupäev, kui Võrus ja Tartus mõõdeti varahommikul $-16,8^{\circ}$. Paljudele kaaskodanikele tundus see temperatuur kohutava pakasena. Mis teha: muutub kliima, muutume ka meie ise...Säärane jahedus püsis mõne päeva, edasi keerati soojakraanid uuesti valla. Esimese dekaadi keskmiseks õhutemperatuuriks Eestis arvutati EMHIs $-5,5^{\circ}$, mis on pikaajalisest ehk normist keskmisest $0,2$ kraadi võrra kõrgem näit. Siinkohal on paras meelde tuletada, et aasta eest oli ilm jaanuari al“guses palju soojem – riigi keskmine ulatus siis rekordilise $3,3$ kraadini (ja kõige soojem päev $10,1$ kraadini Valgas!). Paar päeva sadas veel lund ja lörtsi, edasi lausa vihma. Kümmepäevaku keskmiseks sademete hulgaks rehkendati 10 mm (norm 14 mm).

Tõnisepäev, 17. jaanuar peaks vanarahva teadmiste kohaselt olema talve poolitaja, taliharjapäev. Tänavu ei olnud tol tähtsal päeval isegi nõrka öökülma. Tibutas kerget vihma, ei paistnud ka päikest. Mis on eriti kurb, sest sel päeval tuleb sigadele päikest näidata – see panevat aluse heale loomakasvuaastale. Lääne-Nigula tähelepaneku kohaselt mõjuvat päikesepaiste hästi ka meeste tarkusele. Nii et vähemalt sel aastal tuleks meestel lähtuda hispaania vanasõnast „Naise nõu on null, aga kes seda ei kuula, on hull“. Teise dekaadi kokkuvõte: Eesti keskmine õhutemperatuur $2,1^{\circ}$ (norm $-6,3^{\circ}$), sademeid 26 mm (norm 11 mm). Mis südaltalvest saab veel rääkida, kui suures osas riigist ei langenud õhusoe üldse alla nulli! Kuu lõpukolmandikul näis, et ilm keeraks nagu talvisemaks, kuid ei. Ikka püsis sajune (kohati lume-, tükati vihmasajune) ning tavapärasest soojem õhkkond. Dekaaadi keskmine temperatuur oli vahemikus $-0,2^{\circ}$ Väike-Maarjas kuni $2,8$ kraadi Ristnas. Eesti keskmine ületas normi $7,5$ kraadiga ($0,7^{\circ}$), mullu oli see näit aga $-8,2^{\circ}$! Sademeid saime 20 mm (norm 14 mm).

Ja nüüd kogu jaanuarikuu keskmised näitajad. Nagu oodata võis, oli kuu väga soe ($-0,9$ °C). Soojem kant oli läänes (Vilsandil $1,7^{\circ}$), jahedam kirde pool (Jõhvis $-1,7^{\circ}$). Tuhandetele kaasmaalastele tundus (seda võis raadiost kuulda ja lehtedest lugeda), et taolist sooja jaanuari pole siinmail veel nähtud, aga võta näpust, tänavune näärikuu oli Tartu pikas kliimareas (alates 1866. aastast) alles 9. , poole sajandi reas aga 6. kohal. Kraadidelt soojemad olid näiteks hiljutised 1998. ja 1992. alguskuud, kaugemal 1925. ja 1930, eriti „kuum“ oli aga 1989. a. näärikuu.

Sademeid tuli keskelt läbi 57 mm (norm 38 mm). Vähem kui mujal (aga normilähedaselt) sadas Ruhnus – 35 mm, pealinn sai ligi kahekordse portsu ehk 80 mm. Üleujutus kollitas läänlasi 19.–20. kuupäeval, õnneks piirdus ähvardus vaid suure rüsi jää kuhjumisega Pärnu lahte. Mujal oli ilm nagu jaanuaris ikka: põhjapoolkeral talvine (südaltalvine!), lõunas suvine. Koos alati kaasaskäivate ilmaviguritega, kui looduskatastroofe saab nii nimetada.

Kui meil Eestis langes temperatuur -16 kraadini, siis Rumeenias mõõdeti kohati -24° , Austrias -22° . Lumesajud muutsid paljud teed Bulgaarias ja Rumeenias läbimatuteks. Jõuludest saadik, poole kuu vältel, said austraallased higistada kuumalaine käes (Melbourne’is aasta esimesel päeval 41 °C!). Kõrberiiik Ühinenud Araabia Emiraatides suleti koolid ja maanteed sealkandis haruldaste paduvihmade tõttu. Esimest korda saja aasta jooksul sadas Bagdadis lund.

KÜÜNLAUU – JÄLLE ÜKS SOE TALVEKUU!

Veebruar on teada-tuntud kui külm ning lumine kuu. Sellesse aega planeeritakse suusavõistlusi, teda peljatakse pakaste tõttu. Kuigi Eesti külmarekordid jäävad näärikuusse, on näiteks Tartus veebruar vähemalt pooltel aastatel viimase viiekümne aasta jooksul eelkäijast ikka terake jahedam olnud. Ja aastail 2005 kuni 2007 oli just see kuu kindlalt kõige külmem. Ainukeseks lohutuseks jääb tõsiasi, et ta on lühike. Ja lühike on veebruar seetõttu, et on külm – kõik külmad asjad tõmbuvad kokku (A. Tšehhovi teooria).

Kui 2008. aastal kukkusid küünlakuus õisema kevadlilled ning tagasi pöörduma rändlinnud, päriti päris tihti, et kas on tegemist Eesti kõigi aegade soojema veebruariga. Kujutage ette – polegi! Soojemad on Tartu pikas vaatlusreas olnud hiljutised 1990 (keskmise õhutemperatuur 2,3°, nüüdse 0,9 kraadi vastu) ja 1989 (1,2°). Kaugematest aegadest oli soe näiteks 1925. aasta küünlakuu nullise temperatuuriga. Aga talv, vaat see on nüüd küll aegade kõige soojem, vähemalt Tartumaal. Kolme ametliku talvekuu (detsember-jaanuar-veebruar) keskmine temperatuur oli 0,2° (Kujutage ette: põhjamaal on talve keskmine temperatuur positiivne!). Teisele kohale jäi 1924/25 (-0,4°) ja kolmandaks 1960/61 (-1,0°).

Kogu kuu oli otse kevadiselt soe: riigi keskmiseks õhutemperatuuriks arvatati EMHIs 1,0°, mis on normist 7,8 kraadi kõrgem näit! Esimese kümnapäevaku keskmine õhusoojus oli Eestis normist kõrgem 8,3, teisel dekaadil 6,4 ja kolmandal üheksapäevakul 8,7 kraadi võrra. Kõige soojem oli muidugi saartel (Vilsandil 2,8°), märksa jahedam oli jällegi Kirde-Eestis (Jõhvis ja Väike-Maarjas 0,1°). Kõige kõrgem temperatuur mõndeti kaks päeva enne riigi aastapäeva Virtsus ja Pärnus (7,6°), kõige külmem aeg oli 16. veebruari hommik Mustvees (-13,2°). Õnneks ei tulnud seekord paraadi pakase tõttu ära jätta. Sademeid saime seekord ohtralt: 2,3 korda enam kui keskmiselt ehk 63 mm. Kõige kuivem paik oli Vilsandi, märjem aga Viljandi (vastavalt 37 ja 82 mm).

Talvisemate ilmanähtuste, nagu virmalised asemel saime näha ja tunda soojemate aastaegade ilminguid. Näiteks ööl vastu 2. veebruari oli saartel ja Pärnus kuulda piksekärgatusi. Tõraveres asuva äikesedetektori („Välgumihkli”) abil määrati ka pilve liikumissuund. Esimesed välgud sähvisid Sõrvest läänes kella kahe paiku, Pärnus registreeriti kell üheksa kolm välgulööki. Talvist äikest ei esine just sageli, mitmes jaamas on detsembris seda korra ikka juhtunud, jaanuaris isegi sagedamini (Tõraveres viimastel aastatel isegi neljal korral).

Teine põnev nähtus tuli Tõraverre 13. kuupäeva hilisõhtul. Kell 20.34 märkis automaatjaam minuti jooksul tuule kiiruseks 21 m/s (enne ja pärast oli see 10 m/s ümber). Katuseplekid kolisesid, mõned puud murdusid, kadus elekter. Teine tugev tuulehoog tuli kolmveerand tundi hiljem, seekord oli iilide kiirus 17 m/s kahe minuti kestel. Ilmselt oli tegemist nn pagi ehk pugiga. Nii kutsutakse tuule ootamatult järsku tugevnemist. Taoline marutuul kestab väga lühikest aega, samas võivad puhangud küündida peaaegu orkaanituulte kiiruseni. Paljudes maades ei kurdeta lumepuuduse üle, pigem ollakse hädas selle rohkusega. Shanghais sadas maha 21 cm lund, esimest korda 135 aasta jooksul anti rahvale lumetormihoiatus. Lumesadu tekitas suurt segadust ka Hiina muudes piirkondades. Hongkongi astroloogide arvates oli see lahkuva sea-aasta viimane sigadus, meteoroloogide hinnangul aga põhjustatud La Niña nimelisest loodusnähtusest Vaiksel ookeanil. See hispaaniakeelne sõna („tüdruk”, vastand El Niño-le ehk poisile) tähistab ebaharilikult külma vee tulekut ookeani idaossa. Seekord tõi La Niña kaasa Lõuna-Ameerikasse kohati põuda, tükati paduvihma, ühesõnaga suuri sekeldusi.

Tonga kuningriigis keset Vaikset ookeani sadas 9. veebruaril enneolematult kõva vihm – 289 mm 24 tunni vältel. Maanteede asemel olevat voolanud jõed. Samal päeval pidi New Yorgist Londoni

startinud lennuk tagasi pöörduma – välk tabas õhulaeva nina. Reisijad pandi uuele lennukile ja reis jätkus kolme tunni pärast. Tugeva põua tõttu hukkus Vietnamis veebruaris ligi 2000 veist. Afganistani lääneosas valitses karm pakane – külmasurma leidis üle 900 elaniku, lumikatte paksus küündis kohati 2 meetrini. (Delfist võis lugeda: „Ilus ilm tõstis Afganistanis Eesti sõdurite moraali”! Jääb vaid loota, et külm ja lumi nendeni ei ulatu). Samad ilmahädad kimbutavad inimesi ka Vahemere kandis. Isegi Kreeta saarel sadas lund, teist korda 2008. aastal tekitas tuisk kaose Iisraelis ja Liibanonis.

TALVE VIIMANE PONNISTUS MÄRTSIS

Ehki ametlikult loetakse märtsi (paastukuud, linnukuud, urbekuud, hea teeninduse ja teatrikuud) esimeseks kevadkuuks, oli ta tänavu kübeke külmem nii detsembrist kui veebruarist, uskuge või mitte! Muidugi olid kõik neli kuud keskmisest kõvasti soojemad. Kui arvutada talveks periood detsember-märts, siis oli Eesti keskmine õhutemperatuur 0,5° arvatavasti vähemalt viimase 142 aasta kõrgeim (norm ehk pikaajaline temperatuur -4,9°).

Talv on meie maal üldse üks veniv mõiste – talvekuuks kutsuti näiteks novembrit, talveharjapäevi (talve poolitajaid) on aga vähemalt kaks. Üks neist on 12. märts, korjusepäev. Kui mõni arvab, et just sel päeval võib sulava lume alt midagi kriminaalset välja sulada, siis ta eksib – 1404 aasta eest suri siis paavst Gregorius. Sinna see “korjus” maetud ongi, nimepäevana. Tänavu teatasid meie valitsusasutused, et nimelt 12. kuupäevast alates on kulupõletamine keelatud – algas tuleohtlik aeg. Keeld oli antud igaks juhuks, sest lõppenud märts oli viimaste aegade üks märjemaid. Näiteks Tartus on rohkem sadanud poole sajandi kestel vaid 1990. ja 1995. aastal. Kõige enam kasteti Võrumaad (78 mm ehk üle kolme kuunormi), kuivem oli Läänemaal (Haapsalu kandis 51 mm). Eesti riik sai märtsis keskmiselt 63 mm (225% normist).

EMHi arvutuste kohaselt oli läinud paastukuu erandlik ka soojuse osas – kuu keskmine temperatuur 0,4° ületab normi tervelt 3,6 pügala võrra. Kõige soojem oli endiselt saartel (Vilsandil 2,0°), tunduvalt jahedam aga Pandivere kõrgustikul (Väike-Maarjas -0,5°). Kõige kõrgem temperatuur mõõdeti Narva-Jõesuus 31. märtsil 15,1°, madalaim aga Jõhvis 22. märtsil -12,5°.

Märts tuleb kui lõvi ja läheb kui lammas, teab inglise vanarahvas. Ta tuli tõesti Lääne-Euroopas Emmaks nimetatud tormiga, mis küll meil suurt häda ei põhjustanud. Õige möll läks lahti siinmail alles 25. ja 26. kuupäeval kellegi Andreas Feileri poolt Nanniks ristitud torm (Berliini vabaülikool müüb teatavasti rõhkkondade nimesid) tõi Eestisse mitmeks päevaks jõuluaegse piltpostkaardiliku maastiku. Artiklid ajalehtedes olid kui kopeeritud 2003. aasta aprilli algusest – kaos teedel, eriolukord jne. Lund tuli tõesti palju: Ahjal ööpäevaga 34, Valgas 21 ja Võrus 18 cm. Nimetatud lumemöllu tõi meile nn lõunatsüklon, kaasa võttes isegi äikese Otepäele. Meenutagem nüüd rahvatarkust – müristab hangekuul, puistab lund lehekuul!

USAs oli ilm väga muutlik – 20-kraadne soojus muutus mitmes osariigis lumetormiks. Ühe ööga ligi 30 cm lund sadanud lumi halvas elu Michigani osariigis. Gobi kõrbest kandusid tohutud tolmupilved Lõuna-Koreani. Riigis olid paljud koolid suletud, kuna liivatorm kandis endas ka toksilisi aineid Hiina tööstusrajoonidest.

SELLIST APRILLI ME TAHTSIMEGI

Aprill oli 2008. aastal kuivapoolne. „Kuivapoolne” sai öeldud vaid seetõttu, et kuu lõpp oli päris põuane ning tuleohu indeksid kerkisid sisemaal väga kõrgele. Keskmise sademete koguse järgi polnud lugu sugugi hull – vihmavee norm saadi täpselt täis. EMHIs arvatati nimelt riigi kastetuseks 39 mm. Viimati sadas nii palju 2003. aastal (42 mm). Kõvasti tuli vihma Narva-Jõesuus (57 mm ehk 161% normist) ja Viljandis (53 mm, 150%), kuivem oli Haapsalu pool (25 mm ümber). Kogu see veekogus tuli maha 13 päevaga, aprilli lõpul ei sadanud pea tilkagi.

Õhk oli kuiv – kuu viimasel dekaadil langes suhteline õhuniiskus 9 päeval alla 30%, tolm lendles nii põldudel kui linnatänavail. Et ka temperatuurid kerkisid suviste näitajateni (Narvas ligi 24 kraadi), siis polnud nagu isugi sõita kaugetele lõunamaadele peesitama ning tolmlема. Selline ilmanähtuste komplekt tõi Paide tänavale jüripäeval isegi nn tolmuuradi. Viimane on üpris tavaline nähtus lõunamaa kõrbes. Teda esineb ka meie kevadistel kuivadel põldudel nõrga tuule käes ja sooja päikesega. Kogu aprill oli soojem tavalisest, esimene dekaad isegi neli ja pool kraadi, teine ligi kaks ning kolmas üle kolme kraadi. Viimase poole sajandi jooksul on esimene kümme päevak Tartus olnud soojem vaid kolmel aastal.

Kogu Eesti keskmiseks õhutemperatuuriks arvatati 6,6° (norm 3,3°). Kõige soojem kant oli, nagu kevadeti ikka, Võru- ja Valgamaa (7,4°), vaid terake jahedam oli Pärnu ning Tartu ümbruses. Veekogude ääres oli märksa külmem (Mustvees 5° ja Sõrves 5,5°). Mitmel ööl esines kõvemat öökülma, näiteks mõõdeti Jõhvis jüripäeva hommikul õhus –6,1°. Kauni kevadilma kindlustasid meile Ida-Euroopas laiutanud antitsüklonid, mille Berliini vabaulikooli rõhkkondadega, täpsemalt – nende nimedega kaubitsejad, olid ristunud Kaananiks ning Larsiks. Ei jõudnud seekord siia taoline kuumalaine kui 24. aprillil 2000, mil Kundas mõõdeti temperatuuri maksimumiks koguni 27,6 kraadi. Veelgi toredam, et ei saanud me tunda säärast pakast kui kaugel 1956. aastal (Jõgeval – 23,7°). Oli palju päikest (kolmandiku võrra keskmisest enam) ning vähe äikest (6. kuupäeval).

Ameerikas jätkub hoogne tornaadode hooaeg. Aasta esimeste kuudega vallandus äikesepilvede all ohtlikke pööriseid ligi 2,5 korda keskmisest enam. Kui mais on tornaadosid kõige sagedamini, siis aprillis on nad kõige tapvamad – põhjuseks olevat lühemad päevad (õised külalised tulevad ootamatult!) Lõuna-Hiinas ja Vietnamis tegi pahandust taifuun nimega Neoguri (korea keeles kährik), Austraalias Melbourne'i linnas murdis torm palju puid, hädaväljakutseid oli paar tuhat. Hiinlased harjutavad võitlust vihmapiilvedega. Pekingi olümpia tseremooniate aegu kavatsetakse neid hajutada hõbejodiidi puistavate lennueskadrillidega.

LEHEKUU KIUSAS JÄLLE PÕUAGA

Vanarahvas teadis, et kuiv ja külm lehekuu toob hirmuhigi põllumehele otsaette. Tänavu aga kõige hullem lugu ilmaga siiski polnud. On juhtunud palju kuivemaid ning külmemaid maikuid. Õhutemperatuur õõtsus kui merelaine muudkui üles-alla. Esimene kümme päevak oli tavapärasest soojem: Eesti keskmiseks arvatati EMHIs 11° pikaajalise keskmise ehk normi 7,9° asemel. Oodatud vihma tuli vähe juba kuu algupoolel – dekaadis keskmiselt vaid 6 mm (norm 14). Needki sajud tulid äikesega, st hooga ja paiguti. Teine dekaad oli normist märksa jahedam (8,4° normikohase 10,3 asemel). Võrumaa ei saanud vihma üle nuriseda, sest seda said nad kolmandiku rohkem “kui vaja”, Hiiumaa aga jäi kuivale. Külмага polnud suurt lootust, et aiavili areneks, puude õiteilu nagu tardus. Ei mäletagi, et tulbid oleks nõnda kaua õilmitsenud. Harjumaal tekitasid kahel päeval elevust rahehood. Terade diameeter küündis sentimeetrini. Jahe oli ka viimase kümme päevaku algus, alles

kuu lõpupäevad olid suviselt soojad ning päästsid dekaadi keskmised temperatuurinäidu, viies selle täpselt normi (11,4°). Kuu lõpp paistis silma suure kuivusega, paljudes paikades ei tulnud taevast vihmapiiskagi! Sademetekogus oli sellal Eestis normist 30 korda väiksem (0,5 mm 15 asemel).

Kui kuust kokkuvõttes said tehtud, selgus, et riigi keskmine õhutemperatuur oli mais 10,3 kraadi, seega 0,4 pügala võrra üle normi. Sademetega oli asi kurvem – taevast kastmisvett saadi vaid 19 mm ehk 43% normist. Oli isegi ime, et metsatulekahjusid nii vähe tekkis – oli ju tuleohu indeks kogu kuu jooksul väga kõrge, paiguti äärmiselt kõrge. Ja ohuallikaks oleme ikka meie ise (äikese tekitatud põlenguid olla viimase kümne aasta statistika kohaselt vaid üks protsent). Päike säras enamikel päevadel, Tartumaal näiteks 300 tunni ümber (9. koht viimasel poolel sajandil). Ultraviolettkiirguse intensiivsus õnneks väga kõrge ei olnud – UV-indeksi maksimaalväärtus kerkis vaid ühel päeval, 28. mail 7,1-ni (mullu 8,3!).

Maikuu ilmategijaks oli Myanmaris ehk Birmas möllanud troopiline tsüklon nimega Nargis (pärsia keeli “nartsiss”). Tugeva tuule (üle 50 m/s) mõjul kerkisid tormilained rannikul ligi nelja meetri kõrguseks. Mõnes linnas hävis 80% elumajadest. Ohvrite arvu ei ole senini suudetud kindlaks teha, mõnede hinnangute järgi olevat hukkunuid paarsada tuhat! Valgevene sai 8. mail uue kuu külmarekordiks –2,4° Vitebskis. Austraalia lõunaosas oli samuti külm: Melbourne’i linnas langes temperatuur alla 10 kraadi. Ikkagi külmim lehekuu pärast 1977. aastat! Indias oli seevastu soe, isegi väga soe: Orissa osariigis mõõdeti mõnel päeval 45 kuumakraadi.

JAAN TÕI VIHMA JA ÄIKEST, VÄHEM PÄIKEST

Juunikuu, pangakuu esikolmandiku kohta ei saanud puhkajad paha sõna öelda, mureliku olid vaid põllu-, metsa- ning pritsimehed. Jätkus ju mai lõpu kuivus, mis ähvardas koguni põuaks paisuda. Pärastlõunased temperatuuridki oli üpris südasuvised, 26–27 kraadi ümber. Ja kuiv oli kui kõrbes – enamikus maakondadest ei sadanud piiskagi vihma. Kambjast helistati: „Küll on hea, et mul lehma enam pole – midagi poleks talle ette anda!”

Edasi läks ilm tuksi. Puhkuse mõttes. Esimesed suured vihmahood päästsid küll põllud põuailminguist niisutades püssirohutünni sarnaselt ohtlikke metsi, siis hakkas aga taevast vett liialt saama. Aga seda vaid kohati. Tugevat vihma sai Kirde-Eesti (Jõhvis 87 mm kümne päevaga ehk neli, Viljandis ning Väike-Maarjas kolm dekaadinormi!).

Vähe sadas riigi loodenurgas: metsapõlengutega oli seal endiselt tükk tegemist. Kustutustöid segas ka tugev tuul. Vähe on jaanikuid, mil Ida-Eestis on nii palju üle 15 meetri sekundis puhuva tuulega päevi. Kolmas dekaad sarnanes eelmisega, samuti oli õhusooja keskmisest kasinamalt. Päikest oli suhteliselt harva näha, see-eest paistis valusalt: pooltel päevadel küündis ultraviolettkiirguse indeks üle 7, neljal päeval aga ületas 8 ühikut. Kuu viimasel päeval püstitati sellel alal ka uus Eesti ilmarekord – 8,4 ühikut. Päril lõunamaine näit. Paljudes paikades üle Eesti lehvisid punalipud kui Nõukogude ajal: mere- ja järverandades oli vesi päris kuu lõpupäevadeni supluseks külm.

Ilmataat ei armasta paraade

Vähe on sõjaväeparaade, kus ilm ei kipu vahele segama. Ja seda mitte ainult meie maal. Vaid suure lennuväe ning ilmamuutmise kogemustega riigid suudavad sademete tulekut enam-vähem kontrolli all hoida. Kunstliku vihma tekitamisega paradeerimispaigast eemal. Muide, üks kauaaegsemaid

(maa)ilmarekordeid oli püstitatud just Ühendriikide iseseisvuspäeval 1956. aastal Unionville'is (Marylandi osariik): seal sadas ühe minutiga maha pea pool meie juunikuisest vihmanormist ehk 31,2 millimeetrit. Vaat seda tuleb nimetada tõeliseks paduvihmaks!

Muide, paduvihmaks nimetatakse meteoroloogias sellist sadu, kui tunni või lühema aja jooksul tuleb kaela 20 mm või siis 12 tunniga 50 mm vihma. Säärast valingut ei satu Eestimaal õnneks sageli meie elu rikkuma. Paduvihmad on tavaliselt väga lokaalsed, näiteks 18. juulil 1964. aastal sadas Tallinnas kahe tunniga 61 mm, kannatada said tänavad, sadamarajatised. Samal ajal mõõdeti Tallinn-Kose ilmajaamas vihmahulgaks vaid 15 mm. Sarnane situatsioon oli ka viimase paraadi aegu Maarjamäel: mere ääres valas paksu vihma, sellal kui Kloostrimetsa automaatjaam registreeris vaid 0,4 mm ja Tallinn-Harku jaam 1,8 mm sademeid. Jaanilaupäeval sadas vist kõikjal. Sadu lakkas vaid õhtutundidel. Nii et kummikutes sai minna metsa sõnajalaõit või jaanimardikat otsima. Jaanipäev oli samuti vihmane, ilmajaamadest jäi kuivale seekord vaid Räpina.

Jaanipühade ilma prognoosimine õnnestus kõige paremini kodusel EMHII, võin uhkusega tõdeda. Kaugemad keskused (USAs, Vene-, Saksa- või Norramaal ennustasid kenamat ilma. Internetist sai teada ka jaanipühade ilma rikkuja nime: selleks oli tsüklon nimega Naruporn. Kui EMHIs kuust kokkuvõtteid tehti, selgus, et riigi keskmine õhutemperatuur 14,4 kraadi oli karvapealt normikohane. Soojem ja kuivem oli Võru ümbrus (15,3° ja 43 mm), jahedam ning vihmasem oli seekord Jõhvis (13,8° ja 128 mm).

Tehti ka vahekokkuvõtte senisest vegetatsiooniperioodist (21. aprill – 30. juuni). Hästi on kastetud Kirde-Eestit (130–140% ulatuses), märksa põuasem on lõunapiiril (Võrus vihma 62% ümber).

JUULI OLI TUJUKAS NAGU IKKA

Heinakuu kaksikümmend esimest päeva tundusid pea kõikjal troostitud: ei saanud maarahvas korralikult heina teha ega puhkajail rannas kalorit ihu ligi tulla (päikesesooja, mõtlen,). Ei tulnud seda taevamärga just palju, see-eest aga sageli. Valitsesid tavapärasest jahedamad, vihmased ning äikeserohked ilmad. Esimesel dekaadil oli Eesti keskmine õhutemperatuur 15,3 kraadi (pikaajaline keskmine ehk norm 15,8°), teisel juba soojem: 16,8° (norm 16,6°).

Kuu lõpukolmandik oli igati ootuspärane, sest kõrgrõhkkõnd, millele Saksamaal pandi nimeks Volker, kindlustas poolteiseks nädalaks kena ilma. Ei suutnud tema võimu kõigutada ei Xandra, Yvonne ega Wolfhilde nimelised tsüklonid. Viljandis kerkis 26. kuupäeval temperatuur 27,7 kraadini, selle suve maksimumini. Üheteistkümnepäeva keskmiseks saadi EMHIs 17,2°, ligi pool kraadi normist enam. Kogu kuu keskmine õhutemperatuur 16,5 ° oli pea täpselt normikohane, usu või mitte. Polnud sugugi kehv suusailm, nagu ajakirjanike stamplause ütleb.

Vihma tuli juulis nii nagu suvel ikka – ebaühtlaselt. Tänu 14.–15. kuupäeva paduvihmale sai sadude pingereas esikoha Võru 128 millimeetriga, mis teeb 164% normist. Saartel sadas palju vähem (Ristnas 35 mm ehk 65% normist). Eesti keskmiseks vihmakoguseks arvatati 63 mm ehk 80% normist. Vihmapäevi, s.o. päevi sademetega üle 1 mm oli üllatavalt vähe, näiteks Tartus dekaadide kaupa 6, 4 ja 0, kokku seega 10 päeva, seega täiesti normikohaselt.

Pea igal kolmandal päeval oli kusagil kuulda-tunda äikest. Päikest sai Tartus näha 275 tunni ümber (norm 263), lääne pool palju rohkem (Sõrves 374 tundi). Tolmust puhtas taevas ja rümpilvede vahelt kõrvetas päike päris lõunamaiselt. Ultraviolettkiirguse indeks, mis iseloomustab naha

pruunistumise kiirust, oli tervelt 20 päeva keskpäeval üle 7 ühiku. Kuuendal juulil mõõdeti Tõraveres ka uus Eesti rekord – 8,6 ühikut.

Ilmast mujal

Norra kannatas äikesetormide käes. Paaril korral oli Oslos suuri probleeme liikluse, elektrivoolu ning televõrguga. Paduvihmasid tuli samuti mujal maailmas. Ukrainat, Moldaaviat ning Rumeeniat tabas sajandi suurim üleujutus. Evakueeriti kümneid tuhandeid elanikke, hukkus kümneid inimesi. Põuast tingitud metsatulekahjud möllasid Türgis, Austraalias ja Californias. Viimases kohas aitasid kauaoodatud vihma leevendada veidi 20 tuhande tuletõrjuja tööd. Põlenguid oli aga tekkinud kolme nädalaga 1783 kohas – uus rekord. Läänud juuni oli Hongkongis 1346 millimeetriga kõigi aegade sajusem. Hiinat ja Taiwani ründavad aiva taifuunid, algul juunis Fengshen (hiina keeli tuulejumal), seejärel juulis Fung-wong („fööniks”).

KAS SAAB VEEL HULLEMAT AUGUSTIT TULLA?

...nii küsivad pessimistid. Saab küll, lohutavad optimistid: siis kui vihmale lisaks ka külma tuleb. August on meie maal üks pagana põnev kuu. Mai ega juuli saa näolegi. Just sel kuul on kuumarekordiks mõõdetud 35,6°, öökülma aga olnud –2,5°. Augustist pärineb nii vihma- (Haanjas 351 mm 1987. a.) kui põuarekord (Valgas 0 mm 2002. a.). Rääkimata sajanditormist 1967. aastal. 2008. aasta lõikuskuu jääb meelde kui üks väga vihmane aeg. Peipsi ääres sadas alla lausa kolmekordne sajunorm (235 mm Mustvees), kuiveim koht oli seekord Kihnu 123 millimeetriga. Pole siis mingi ime, et põllud sarnanevad riisiväljadega. Oma aianurgast Põlvamaal sain enneolematu kartulisaagi: kaks pange panin, ühe sain. Ära mädanes.

Keskmise õhusooja poolest polnud augustile nagu midagi ette heita – EMHIs arvatati Eesti keskmiseks 15,7°, mis on normist 0,3 kraadi kõrgem. (Keskliste temperatuuridega on samad lood kui keskmiste palkadega – raske arvusid uskuda!). Lõikuskuu soojanäitajad päästis kuu keskel meid külastanud lõunatsüklon, mis kergitas temperatuuri korraks isegi 30 kraadini. Soojem paik oli sel kuul Vilsandi (keskmine temperatuur 17°), jahedaim Väike-Maarja (14,7°).

Ilmad püsisid pilvised: päikest oli rohkem näha Saaremaal (300 tunni ümber), Raplamaal kolm korda harvemini (ainult 22% võimalikust ajast!). Peaksime ilmataadile igati tänulikud olema, et ta soosis tähtsaid vabaõhuüritusi – öölaulupidu, rulluisumaratoni ning mõnda kontserti. Kuidas võime kogu suvega rahule jääda? Tartumaal olid kolm suvekuud temperatuurilt normilähedased, jahedaim oli juuni. Kokkuvõttes oli suvi sooja poolest vaid veidi normist jahedam. Vihmaga on lood teised. Eriti jubedana jääb kõigile meelde muidugi august, kui ilma ühegi piisata päevi oli mõnel pool vaid neli-viis! Tänavu sadas Eestis keskmiselt 330 mm vihma, viimati on hullem olnud vaid 1998. aasta suvi (385 mm).

Suurbritannias täitus kuhjaga augustikuu sademete norm: kogu riigis sadas vihma keskmiselt 140 mm (norm 85 mm), kohalikud sajurekordid püstitati Põhja-Iirimaa. Läänud august oli saareriigi kliima-ajaloos (alates 1929. a.) kõige pimedam (päikest oli näha keskmiselt 105 tundi). Esimest korda pärast 1913. aastat oli Päike kogu kuu vältel täiesti ilma plekkideta. (Milline eeskuju poliitikuile!) Jaapani keskosas evakueeriti paduvihma tõttu (tunniga 146 mm!) ligi 400 000 elanikku. Tavaliselt orkaanid taltuvad soojadelt vetelt maismaale jõudes (“kütus” saab otsa) – nii juhtus ka hirmuäratava Gustaviga Mehhiko lahe rannikul.

SÜGISKUU ÜLE EI SAANUD NURISEDA

Hinnangud ilmale sõltuvad lähtekohast. Kui küsisin kaheksa aasta eest tollaselt esisünoptikult Helve Kotlilt kuidas oli suvi, vastas ta: “Oleneb, kas vastan emotsionaalselt või ratsionaalselt. Kui emotsionaalselt, siis ei kõlvanud ta kassi saba allagi, kui aga otsustada arvude järgi, siis oli päris keskmine Eesti suvi”. Arvatavasti saaks sama öelda ka 2008. aasta suve kohta. Õhusooja osas muidugi, vihmaga olid lood mäletatavasti palju jubedamad.

Mida öelda sügise kohta? Kui see, astronoomiline, mõtlen, algas kõikjal põhjapoolkeral 23. septembril, siis uus kliimaatiline aastaaeg saabus Ida-Eestisse pea pool kuud varem. (Mäletate – kaks aastat varem jäi sügiskuul sügis üldse nägemata?) Midagi hullu mihklikuu kaasa ei toonud. Pärast vesist juulit-augustit tundusid ilmad üpris talutavad. Põllumehed said põllule, aednikud aeda, seenelised metsa.

Kui EMHIs kuust kokkuvõtte valmis sai, selgus, et keskmine õhutemperatuur meie maal oli 10,2°, seega normist vaid poole kraadi võrra madalam. Külmem oli kuu keskpaik, sealt see jahedus pärineski. Too periood oli ka harjumatult kuiv, vähe vihma sadas ka viimasel dekaadil. Seevastu esimene kümme päeva oli märg – Eestis keskmiselt sadas siis 43 mm, tavalisest pea kaks korda enam. Septembri alguspäevad olid Lõuna-Eestis päris suvised – Võrus saadi 7. kuupäeval maksimumiks 24,8°. Võrdluseks: kuu viimasel päeval mõõdeti Eesti ühel sügisestest külmapoolustest – Kuusikul – õhus –2,2°, maapinnal isegi –4,4°. Vihma sadas riigis keskmiselt 49 mm ehk 67% normist. Rohkelt sai vett Viljandi – 72 mm (poole sellest 9. kuupäeval), vähe aga Vilsandi (33 mm). Tavaliselt on too saar meie kõige päikeselisem koht, seekord oli selleks Sõrve (septembris 243 tundi päikesepaistet). Hoopis hämar oli idas, Peipsi ääres, kus Mustvee elanikud sai selget päeva näha vaid 97 tundi.

Ilmast mujal

Kyle külastas Kanadat. Nii oli selle aasta 6. orkaani nimi Atlandil. Kyle sündis Bahama saarte lähedal, parimad päevad veetis aga kollitades USA kirdeosariike ning Kanada rannikut. Vihmad ujutasid teid üle, tuuled murdsid puid. Viimati mürgeldas seal kandis 5 aastat tagasi, orkaan Juan, tappes 8 inimest. Parem hilja, kui mitte kunagi, mõtlesid ilmselt Argentina farmerid, kui ootamatud paduvihmad tõid leevendust kuue kuu pikkuse põua all kannatavaile pampadele. Senine vihmakogus oli vaid napp veerand aastanormist. Kevadine lumetorm üllatas Uus-Meremaa Lõunasaarel nii talunikke, kes valmistusid (lamba)karjalaskeks, kui vaheaja ootel kooliõpilasi. Tormi ning paduvihma hoiatusi andis ilmteenistus kogu järgmiseks nädalaks. Kagu-Aasiat rappis supertaifuuniks (4. kategooria) paisunud Jangmi (korea keeli „roos“).

VIINAKUU OLI VIINATAGI SOE

Viimati oli viinakuu vilu kuus aastat tagasi. Siis sai kirjutatud, et jahedamat tollasest andis ajaloos otsida. Viimased paar aastat on aga tänavusele üpris sarnased. Mullu sai lugu alustatud nii: „...sadas kui mitte just igal päeval, siis väga sageli küll”. Need sõnad iseloomustavad ka läinud kuu viimase kahte kolmandikku hästi. Esimesel dekaadil olid vihmakogused Eesti eri nurkades mitmekesised – Võru 8 mm (sadas kahel päeval) kuni Lääne-Nigula seitsme päevaga saadud 39 millimeetrit.

Teine kümme päeva oli samuti sombune ning vihmane. Seekord said suurimad sahmakad kaela

Narva-Jõesuu ja Pärnu elanikud – 43 mm ehk kahe dekaadinormi ümber. Eriti sajune oli kuu lõpukolmandik: Ida-Eestis sadas üle kolme korra enam keskmisest, Kuusikul jäi 64 mm juures napilt tavalise kuu vihmakogusest puudu. Kui paar päeva tagasi EMHIs oktoobri ilmaandmed kokku võeti, selgus, et riik sai keskmiselt 104 mm vihmavett (norm 67 mm). Ligi kaks korda harilikust rohkem tuli vihma Kuusikul (132 mm), kõige vähem oli sademete summa Võrus – 83 mm, mis teeb ikkagi poolteist kuunormi.

Õhk püsis varasügisel soe – polnud korralikke öökülmasidki. Aedades õitsevad veel novembri algul kressid ja muud õrnad suvelilled, nagu midagi! Kõige kõrgem õhutemperatuuriks mõõdeti Mustvees 15,4° 14. kuupäeval, viis päeva varem oli Jõhvis õhus öökülma –1,9 kraadi. Eesti keskmiseks õhutemperatuuriks arvutati kõrge 8,6° (pikaajaline keskmine on 5,9°). Nagu ikka sügiseti, oli soojem saartel (Ristnas 10,3°), jahedam aga sisemaal (Jõhvis 7,7°). Pilvitum näis viinakuu taevast Sõrve poolsaare elanikele (184 tundi päikest), kolm korda vähem aega said mulgid selget ilma näha.

Ilmast mujal

Oktoober oli välismaal õige kohati tormine ja vihmane, paiguti palav. Costa Rica sai nelja päevaga oma sajunormi täis. Mudavoolud tegid paksu pahandust. Californias algas tulekahjude hooaeg, mida õhutas Santa Ana nimeline kuum ja kuiv tuul. Kevadised lumetormid üllatasid Uus-Meremaa saari. Seal pulmi pidaval Gerd Kanteril lihtsalt vedas ilmaga. Venemaa Volga-äärsed alad ja Uural said uued ilmarekordid (Uljanovskis 21, Permis 20, Orenburgis 24,4 kraadi). Pihkva sai uueks oktoobri soojarekordiks aga 15,1°. Bangladeshis ja Indias kirdenurka rasis tugev troopiline tsüklon Rashmi (sanskriti keeles tüdruku nimi – vikerkaar või kiir). Torm tappis sedapuhku vaid kümnekond elanikku (mullune Sidr – 3500!), rohkem said kannatada asulad ning Himaalaja jalamil looduskaitsealad. USA lääneranniku ilmastik on kontrastne: põhja pool möllavad tugevad lumesajud, Los Angeles aga vaevleb palavuses (34 °C, viimati oli selline oktoobrikuumus 1931. aastal). Tiibetisse saabusid varajased külmad (Lhasas keskpäeval mõõdeti 7° keskmise 16° asemel).

TALVEKUUL SAABUS TALV, KORRAKS

Novembri lõpul kohtasin Riigikogu esirääkijat Ene Ergmat. EE: „Selle viimase lumekogusega pingutasid meteoroloogid küll üle!” Püüdsin pareerida: „Aga Riigikogu pole seni ühtegi ilma reguleerivat seadust suutnud vastu võtta!”. Tuntud asi – oleme ju kõik kompetentsed nii meditsiinis, pedagoogikas, sünoptikas kui riigi juhtimises.

Läinud novembris ei olnud kellelgi põhjust ilmaprognooside üle iriseda – kõik tormid said varakult ette kuulutatud. Aga ikkagi tundsin sisimas, et „ilm on kuri ja kaval”, nagu ütles Rõuge vanasõna. Vähe on talvekuid, mõtlen novembreid, kus kogu Eesti on valge ja paksu lume all. Loomulikult olid hanged paiguti sügavamad kui ilmajaamade väljakuil mõõdetud näidud (56 cm Kuusikul, 42 Kundas, 32 Valgas). Eesti rekord on aga teatavasti 97 cm, mõõdetud Pagaris Virumaal kaugel 1924. a. märtsis. EMHI andmeil sadas seekord kõige enam vihma, lörtsi ja lund Ristnas (127 mm, ligi kaks korda enam pikaajalisest keskmisest ehk normist), väikseim sajukogus Kihnus, 52 mm ehk 90% normist. Kuu keskmine õhutemperatuur oli ka sel aastal kõrge (2,8 °C, norm 0,7°). Soojem oli saartel (Vilsandil 5,4°), jahedam Pandivere kõrgustikul (Väike-Maarjas 1,7 °C). Temperatuur kõikus 12,5 kraadi (Tartu) ja –10,9° (Väike-Maarja) vahel.

Päikest sai rohkem näha esimesel dekaadil, äikest kuulda kuu lõpul, lumetormi aegu. Meeldejäävaim pilt: turske, ema appi hüüdev sell Balti jaama juures kandikuga oma ülikurbade silmadega mersut hangest välja kaevamas.

Ilm mujal

Marokos sadas lund. Kommunaaltöötajad olid hädas teedehooldusega. Veneetsiat tabas paduvihmade tagajärjel uputus, hulluselt neljas pärast 1872. aastat, kui algas sealne ilma-ajalugu. Tugevad vihmad tegid paksu pahandust ka Brasiilias. Santa Catarina osariigis olevat paar päeva olnud ajaloo kõige halvema ilmaga. Katkesid isegi gaasitrassid. Moskvasse jõudnud lõunatsüklon kergitas soojanäidu 4. detsembril rekordilisele 8 kraadile. Poola presidendi Lech Kaczyński lennuk TU-154M ei käivitunud 2. detsembril Mongooliast Jaapanisse lennul külma tõttu. Telliti tšarter-reis.

LÕPP SOE, KÕIK SOE

Kohe kui aastaring läbi saab, hakkavad kõiksugu instantsid töökokkuvõtteid tegema. Sama tegid ka ilmataadid, nii globaalsed ja kohalikud. Mis välja tuli? Terve maailma kohta võib esialgsel hinnangutel arvata, et maakera keskmine temperatuur tuli 0,3 kraadi võrra kõrgem võrreldes aluseks võetava 1961–1990 aastate keskmise ehk normiga (14,0°). Pole kurta – kümnes koht soojuselt (tipus püsib endiselt 1998. aasta).

Ilmaga seotud loodusõnnetustest oli suurim Myanmari (Birmat) tabanud tugev tsüklon Nargis (nartsiss eesti k), mis kustutas mai alguses üle saja tuhande inimese. Vaiksel ookeanil oli keskmisest vaiksem, Atlandil tegid aga ilma orkaanid Ike ja Gustav. Arvatavasti ei kollita samanimelised tormid sealseid riike enam kunagi: ennustan, et varsti saadetakse nad kliima-ajaloo prügikasti (s.t. kustutatakse nimekirjadest). Midagi põrutavat ilmaelus siiski ei toimunud. Ameerikas ja Austraalias jätkusid pikad põuaperioodid. Arktikas vähenes, Antarktikas kogunes jää. Tükati esines tugevaid torme, paiguti paukus pakane. Nagu ikka.

Rekordi kordamine

Paljudele jättis läinud aasta mulje kui ühest külmast ning märjast. Märj oli ta tõepoolest, samas aga, kõiki kuid arvesse võttes ülisoe. Olid ju vaid kolm kuud normist jahedamad. Ei tohi ka unustada rekordiliselt sooja talve!

Kogu Eesti territooriumi keskmiseks aastatemperatuuriks arvatati EMHIs 7,4° (norm on 5,2°). Sama soe on olnud vaid senisel kuumimal, 1989. aastal. Palavaim paik oli Vilsandi 8,5 kraadiga. Järgnesid Ristna 8,3, Võru 7,4 ja Tartu 7,2 kraadiga. Sademetekogused uut rekordit siiski ei andnud: 1981. aastal mõõdeti Eesti keskmiseks 869 mm, tänavu „vaid” 858 mm.

Jõulukuu ilm ei erinenud kuigivõrd viimaste aastatel esinenud ilmadest: jäävaba mere äärsed alad olid peaaegu lumevabad, ida pool oli pilt „nagu päris”, st talvine. Jõululaupäeva õhutemperatuurid jäid –2,1 kraadi (Väike-Maarjas) ning 1,4 soojakraadi (Vilsandil) vahele, aastavahetusel aga mõõdeti Raplamaal –1°, saartel oli kraade 2,5 ümber.

Detsembri keskmiseks õhutemperatuuriks arvatati EMHIs kõrge –0,2° (norm –3,3°). Soe oli saartel

(Vilsandi 2,7°), jahe Pandivere kõrgustikul (Väike-Maarjas -1,2°). Meie külmapealinnas Jõgeval mõõdeti 28. kuupäeval detsembri miinimumtemperatuuriks talvekuu kohta armetult kasin -11,7°. Sademeid lume, vihma ja lörtsina tuli keskmiselt 55 mm (norm 50 mm), rohkem sadas Peipsi ääres (Mustvees 69 mm), vähem saartel (Sõrves 30 mm).

Aasta kokkuvõtte: säärane see meie kandi kliima juba on, tema kõige püsivam omapära on ebapüsivus. Nii nagu sai nenditud ka mullu samal ajal.